

Ion Pop, *Conștiințe critice*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2021, 290 p., ISBN: 978-606-79-9532-9

Volumul *Conștiințe critice* constituie un ansamblu de articole, interviuri, note de lectură, impresii sistematizate în contextul unor colocvii ori reuniuni științifice, toate analize ale dinamicii de gândire a grupului de teoreticieni și esești ce au format „Școala critică de la Geneva”, coagulată în jurul lui Marcel Raymond. Investigația lui Ion Pop urmărește, așadar, influențe și metode de filtrare a înțelegerii în cercetarea obiectelor estetice, metode pe care le împărtășesc Albert Béguin, Jean Rousset, Jean Starobinski, Georges Poulet, Jean-Pierre Richard.

Unul dintre conceptele recurente ale sistemului de reflecție al lui Marcel Raymond, *Erlebnis*, este preluat de la Wilhelm Dilthey și constă în valorizarea experienței lăuntrice, a trăirii, atât în crearea operei, cât și în procesul receptării ei critice, în investirea ei cu un sens revitalizat prin lectură participativă. Înțelegerea se definește, pentru Dilthey și, apoi, pentru Marcel Raymond, ca un tip de „transfer al subiectivității interpretante în conștiința autorului interpretat”; interpretarea, în schimb, este un proces aplicat semnelor distinctive ale unui psihism străin. Condiția preliminară a unei armonii potențiale între înțelegere și interpretare este, pe de altă parte, tocmai forma subiectivă a intuiției, prin care viziunea asupra ansamblului devine globală, organică, susținând, astfel, coerența demersului de decriptare a întregului. Un asemenea mecanism poate fi validat, însă, numai prin confruntarea constantă a sensului întregului cu formele intermitente ale detaliului, printr-o mișcare de balans între centru și periferie. Pentru Marcel Raymond, înțelegerea este o miză superioară explicației, pe care o transcende, și care își confirmă ipotezele prin cercetarea recurențelor, a repetițiilor ce atestă dominantele unui imaginar. Ion Pop notează felul distinct în care noțiuni definitorii pentru sistemul lui Marcel Raymond s-au configurat în vocabularul de analiză al discipolilor săi: la Jean-Pierre Richard, recurențele sunt recuperate mai ales prin reconstituirea unor rețele de senzații, ceea ce conferă lecturii o dimensiune senzuală, iar limbajului o sensibilitate. Dacă o asemenea metodă se apropie de configurația unui *cerc hermeneutic*, contraponderea este dată de pledoaria lui Jean Starobinski pentru „distanță reflexivă”: în *Relația critică*, Starobinski arată că o analiză critică traversează un ciclu ce derivă dintr-o „întâmpinare naivă la o înțelegere înglobantă, dictată de legea internă a operei, la o reflecție autonomă în fața operei și a istoriei în care se inserează.” Unitatea metodei de analiză a Școlii de la Geneva rezultă, așadar, din armonizarea înțelegerii, a explicației și a reflecției critice sau, în termenii lui Starobinski, în aducerea laolaltă a perspectivei totalizante, a „privirii de sus” și a „intuiției identificatoare”, punctuale, prin care se creează sistemul de rezonanțe al lecturii. Uneori, acesta poate lua forma unei hărți de *cogito*-uri ori de reprezentări ale relațiilor cu propriul domeniu interior ori cu spațiile și timpurile de dincolo de orizonturile recunoscutibile ale Celuilalt.

O mărturie despre raportul dintre istorie și subiectivitate, ca fundal al acestui tip particular de înțelegere critică, apare într-o scrisoare din 1938, pe care Albert Béguin i-o trimite lui Marcel Raymond, declarându-i că „mi-e foarte greu să gândesc istoricește. Mă întreb, de altfel, cum gândesc, deoarece n-o fac nici la modul filosofic. Trebuie că e mai degrabă o gândire puternic colorată de afectivitate.” Acest *pattern* de reflecție determină și construcția analizei sale din *Sufletul romantic și visul*, care lasă să transpară principiul corespondențelor și al dinamicilor duble ce animă raportul existență – creație, susținând

imposibilitatea de a le despărți ori gândi fundamental diferențiat. Adevărul căutat este acela al unui eu fictiv, coerent, unitar, în mod esențial semnificativ, într-un sens ce depășește și se opune, pe de altă parte, oricărei viziuni pozitivistice. Acest adevăr pe care îl poate enunța indirect literatura este vital, pentru că, susține Starobinski, „literatura nu este decât un loc de trecere, un câmp de experiență (de cea mai prețioasă speță) și a cărei valoare esențială este de a ne ajuta să trăim, să stabilim raporturi mai juste cu lumea și cu semenii noștri”. Puterea de valorizare potențial infinită a experienței umane pe care o dă literatura este de constatat și în unele particularități ale lirismului modern, care, pentru Marcel Raymond, instalează pe același nivel de importanță și de relevanță sensibilă starea de vis și starea de veghe, ipoteză amplu dezvoltată în spațiul teoriei franceze extrem contemporane orientate, prin Alain Corbin și Hervé Mazurel, înspre reinvestirea valorică a inconștientului în dimensiunea sa transistorică.

Într-un interviu realizat de Ion Pop în august 1976, Marcel Raymond formulează opțiuni de lectură care acordă întâietate expresiei experienței interioare: „Nu cred (...) că e o cale bună aceea care constă în a considera poezia întâi de toate drept un joc verbal, iar critica în primul rând drept o interpretare sistematică, lingvistică, structuralistă, a acestui joc verbal”. Este și contextul în care Marcel Raymond își exprimă rezerve față de sensul mișcării suprarealiste, evocând posibilitatea unui filtru doctrinar care alterează subiectivitatea poezilor. Unul dintre ultimele proiecte în legătură cu care se exprimă este ideea unei antologii a reveriei, de la Rousseau la Baudelaire, susținând că predispoziția naturală a unui critic se întrevede în posibilitatea de a se autoriza să fie visător.

În același interval de timp, în 1971, apariția volumului lui Georges Poulet, *Conștiința critică*, reabilitează subiectivitatea critică, în primul rând prin acceptarea propunerii sale de a vedea conștiința critică asemenea unei sinteze între o confesiune și o profesiune de credință, iar lectura ca un act de participare mai ales afectivă la operă, pentru că, explică autorul, „actul lecturii (la care se reduce orice adevărată gândire critică) implică coincidența a două conștiințe: aceea a unui cititor și aceea a unui autor.” O sursă a acestei sensibilități este, explică Ion Pop, intuiționismul bergsonian care legitimează o lectură a afinităților și a acordurilor afective între creator și critic. Lectura devine, din această perspectivă, o confruntare a două conștiințe, care se contopesc sau își cedează teritoriul reprezentării, miza fiind, cel puțin în cazul metodei lui Georges Poulet, aceea „de a pătrunde în spațiul cel mai profund al eului operei, acolo unde se coagulează și afirmă viziunea proprie fiecărui scriitor. Cu alte cuvinte, criticul vizează surprinderea a înseși *genezei* viziunii. Aceasta apare ca un fel de autogeneză desfășurată într-un spațiu pur interior și într-un timp altul decât cel al istoriei: timp și spațiu esențializate, desprinse de contingente și accidental, sau mai degrabă depășindu-le”.

Dincolo de diferențele de sensibilitate ale autorilor prin care se generează aerul comun al unei epoci culturale, metoda dezvoltată de criticii Școlii de la Geneva investighează relevanța unităților stilistice, de formulat prin constante de imaginar. Georges Poulet insistă, de pildă, în cazul analizei poeziei lui Charles Baudelaire, asupra poziției autorului ca moștenitor al unei epoci și, deci, al unei lumi care se pregătește să se stingă, ceea ce declanșează, succesiv ori simultan, o conștiință a abisului, o melancolie intermitentă, dar și „o reverie compensatorie”. Funcția criticului, o spune Georges Poulet într-un interviu cu Ion Pop, nu este să numească felul în care interacționează structuri în interiorul unui text, ci să identifice recurențele tematice, urmând ideea lui Proust de a

numi în primul rând persistențele și mai puțin întreruperile. De reținut, din acest punct de vedere, definiția actului critic pe care autorul *Conștiinței critice* o formulează: „Actul critic este un act de dezapropriere, este un act prin care tinzi nu să te identifice întru totul cu celălalt – căci aceasta ar însemna să te consideri nu doar asemănător, ci egal celuilalt – ci să realizezi o adevărată neantizare a ta, în prezența celuilalt. Numai în felul acesta înțeleg eu identificarea; ea nu e un fenomen prin care te ridici la înălțimea altcuiva, ci unul prin care te retragi lăsând locul liber pentru celălalt să-l ocupe în tine însuși, înlăuntrul tău.” În ceea ce poate să constituie o sinteză a punctelor de vedere ale teoreticienilor Școlii de Geneva, criticul apare ca entitate de tranziție, martor al decantărilor viziunilor, fulgurațiilor, impresiilor viabile ori inconsistente ale unor autori cărora le asigură, prin lectură și înțelegere, posibilitatea intrării într-o morfologie vie, a unei reîntrupări.

Laura Dumitrescu
Universitatea din București
laura.dumitrescu@litere.unibuc.ro

DOI: 10.62229/rst/7.1/11

Gabriela Pană Dindelegan (coord.), Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe (DTG)*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2023, 720 p., ISBN: 978-606-096-256-4

Dicționarul de față, abreviat și pe copertă *DTG*, răspunde unei nevoi în lingvistica românească, anume aceea de a aduce la zi și de a explica, într-o manieră modernă, terminologia folosită în gramatică, în înțelesul ei mai larg (însă cu accent pe sintaxă și pe morfologie), abordând tangențial și termeni din subdomeniul lingvistice conexe gramaticii sau cu care gramatica se împletește (fonologie, morfofonologie, analiza discursului etc.). Cele 720 de pagini sunt structurate după cum urmează: *Introducere* (patru pagini), *Abrevieri și convenții* (două pagini), corpul propriu-zis al dicționarului (664 de pagini), apoi *Sigle* (o pagină), *Bibliografie* (34 de pagini) și un *Inventar de termeni* (zece pagini). Lucrarea de față nu are o tablă de materii.

Din partea introductivă aflăm că *DTG* a fost necesar la un sfert de veac de la apariția *Dicționarului de științe ale limbii* (*DSL*), publicat în 1997 la Editura Științifică, cu o a doua ediție la Editura Nemira în 2001, republicată în 2005, avându-le ca autoare pe Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș și Gabriela Pană Dindelegan – dicționar ce a reprezentat un adevărat punct de referință în abordarea terminologiei lingvistice, cu explicații care au în centru mai ales fenomenele din limba română. Față de *DSL*, *DTG* completează și (re)înnoiește, autorii prezentând elementele de continuitate și de noutate în primele pagini ale lucrării de față. Dicționarul de față are 1310 termeni-titlu, dintre care 332 de intrări noi, iar bibliografia este impresionantă, actuală și actualizată (cu lucrări din lingvistica românească și internațională).

Ca elemente de continuitate cu *DSL*, autorii au inclus ca intrări în dicționar concepte speciale de terminologie gramaticală (categoria cea mai numeroasă) și articole de tip